

MAKTABGACHA YOSH DAVRIDA GENDER IDENTIFIKATSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna

Xalqaro Nordik universiteti katta o'qituvchisi

mahliyoqosimjonovna06@gmail.com

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim bolalarda gender identifikatsiyasini rivojlantirish muhim masala bo'lib, bu jarayon bolalarning rivojlanishi va ijtimoiylashuviga olib keladi. Gender ta'limi bolalarda erkaklar va ayollar xaqidagilarni kuzatishga yordam beradi. Ota-onalar va pedagoglar bolalarga gender rollarini o'rgatishda namuna ko'rsatishlari, gender stereotiplarini minimallashtirishlari va ochiq muloqot qilishlari zarur. Genderifikatsiyasi rivojlanishida oila, maktabgacha ta'lim shaxsiy va madaniy muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonni sog'lom va rivojlanishi uchun qulay muhit zarur.

Kalit so'zlar: Gender, maktabgacha davr, gender identifikatsiya, gender ta'limi, stereotip

Gender - bu yosh bolalar tushunish uchun ko'p harakat qiladigan shaxsiyat elementidir. Bu, shuningdek, erta bolalik davrini tarbiyachilar har doim ham eng yaxshi tarzda hal qilishni bilmaydigan mavzu hisoblanadi.

Hozirgi kunda tinmay bong urilayotgan gender masalasi pedagoglar va yosh avlod tarbiyalanuvchilarining ham hayollarini shamoldek to'zg'itib yubordi. Chunki masalaga turlicha yondashuvlar paydo bo'ldi, ularning hammasini ham to'g'ri deb bo'lavermaydi. Manashu masalaga kelganda oqsashlilik paydo bo'lganini bugungi kunda ta'lim-tarbiya jarayonimizda kuzatib kelmoqdamiz.

O'tgan 9 yillik pedagoglik faoliyatim davrida men yosh bolalarda gender o'ziga xosligi haqidagi g'oyalarni o'zlari tomonidan rivojlantirayotganlarini kuzatdim. Tez orada men gender ifodasini kattaroq ijtimoiy adolat masalasi sifatida tushunib yetdim, maktabgacha ta'lim guruhlarida tashqi ta'sirlar qanday ta'sir etayotganini, bolalarning o'zaro munosabatlariga, o'yin va izlanish tanlashlariga ta'sir etayotganini angladim.

Bu masala mening professional hayotimdagi katta ustuvor vazifaga aylandi, bu meni o'zgarishlarni himoya qilish yo'llarini izlashga olib keldi. Bu ishtiyoqning ba'zilari gender identifikatsiyasini tanlov deb qabul qilish fikri xato ekanligi, ota-onalarda va tarbiyachilarda jinsiy tarbiya berish noto'g'ri tushunilgan va bu tarbiyaning nihoyatda nozik va muhim ekanligini bildiradi. Bu shaxsiy tajribalar meni maktabgacha yoshdagi bolalarning kichik yoshdanoq gender identifikatsiyasini rivojlantirish bo'yicha izlanishlarga olib keldi. Hech bo'lmasa shu orqali millat kelajagidagi o'sib kelayotgan SOG'LOM, AQLLI, YETUK va MUKAMMAL SHAXS sifatida shakllanishiga hissa qo'shishimga sababchi bo'lsa.

Gender ta'limi - bolalarda haqiqiy erkaklar va ayollar haqida g'oyalarni shakllantirish va bu insonning normal va samarali ijtimoiylashuvi uchun zarurdir. Pedagoglar va ota-onalarning ta'siri ostida maktabgacha yoshdagi bola jinsiy rolni yoki insonning xatti-harakatlarining gender modelini o'rganishi kerak, shunda u ayol yoki erkak sifatida aniqlanadi.¹

Gender ta'limi nafaqat bolalarga o'zlarini u yoki bu jins vakili sifatida tan olishga yordam berish uchun mo'ljallangan. Gender tarbiyasining dolzarbligi bolada o'z jinsi haqidagi barqaror tushunchani shakllantirishdan iborat - men qizman; men o'g'il bolaman va har doim shunday bo'ladi.

Gender ta'limining dolzarbligi haqida gapiradigan bo'lsak, pedagoglar va ota-onalarga maktabgacha yoshdagi bolalarni gender tarbiyalashda gender ta'limi o'yinlari kabi usullardan foydalanish tavsiya etiladi:

- "Oila" ro'li o'yini illyustratsiyalar, badiiy adabiyotlar yordamida suhbatlar va hokazo;
- Axloqiy mazmunga ega muammoli vaziyatlar;
- Onalar, dadalar, do'stlar uchun sovg'alar tayyorlash;
- Didaktik o'yinlar: "Kim nima qilishni yaxshi ko'radi?", "Kimga nima?", "Men o'sib bormoqdaman", "Nima umumiy, biz qanday farq qilamiz?", "Men shundayman, chunki ...", "Kim bo'lish kerak?", "Bolani kiyintir, qizni kiyintir".

¹ Bondarenko Roman Aleksandrovich. O'smirlarning jinsiy-rol sotsializatsiyasining pedagogik shartlari: Dis. Cand. ped. Fanlar: 13.00.01: Yaroslavl, 1999 165 p

Pedagoglar maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda gender yondashuvini talab qilishi haqida tobora ko'proq gapirmoqda. Hamma ota-onalar bu atamaning ma'nosini bilishmaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning gender ta'limi bolalarning jinsiga muvofiq individual xususiyatlarini hisobga olishni nazarda tutadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda gender identifikatsiyasini rivojlantirish masalasi bugungi kunda psixologiya va pedagogika sohasida muhim o'rin tutadi. Gender identifikatsiyasi – bola o'z jinsiga xos xususiyatlarni anglash, o'zini shu jamoaga mansub his qilish va shu asosda ijtimoiy rollarni qabul qilish jarayonidir.

Gender identifikatsiyasi rivojlanishini tushunish uchun dastlab ayrim nazariyalarni o'rganish zarur. Shu sohada taniqli nazariyotchilar – Lawrence Kohlberg, Sandra Bem, Albert Bandura, Carol Martin va Charles Halversonlar hisoblanadi. Bu nazariyotchilar bolalarning gender identifikatsiyasi shakllanishi bosqichlarini, ijtimoiy ta'sirni va kognitiv omillarni o'rganishga alohida e'tibor qaratgan.²

Kohlbergning **gender identifikatsiyasi rivojlanishi nazariyasi** uch asosiy bosqichdan iborat:

1. **Gender identifikatsiyasi** (2-3 yosh) – Bola o'z jinsini anglay boshlaydi va o'zini qiz yoki o'g'il bola sifatida tanishtira oladi.
2. **Gender barqarorligi** (3-4 yosh) – Bola jinsining o'zgarmasligini tushunib, bu identifikatsiyani mustahkamlaydi.
3. **Gender doimiyli** (5-7 yosh) – Bola jinsning tashqi ko'rinishga qarab emas, balki biologik xususiyatlarga asoslanganligini tushunadi.³

Sandra Bemning **gender sxemalari nazariyasi** esa bolalarning o'z jinsiga mos keladigan sxemalarni shakllantirishi va ularni amaliyotda qo'llashini tushuntiradi.

²https://scholar.google.com/scholar?q=Lawrence+Kohlberg+Gender+Identity+Development+Theory&hl=en&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar

³ Lawrence Kohlberg's "A Cognitive-Developmental Analysis of Children's Sex-Role Concepts and Attitudes" (1966) maqolasi.

Bemning tadqiqotlariga ko'ra, bolalar gender rollarini jamiyatda qabul qilingan qoidalar orqali o'rganadi.⁴

Maktabgacha yoshda gender identifikatsiyasining rivojlanish omillari

Oila muhiti

Gender identifikatsiyasi rivojlanishida oila muhiti muhim o'rin tutadi. Bolalar oiladagi jinsiy rollarni kuzatish orqali ularni o'rganadi. Masalan, ota-ona o'z xatti-harakatlari, ishlari va munosabatlari orqali bola ongiga erkak va ayol rollari haqidagi dastlabki tushunchalarni singdiradi. Shu orqali bola ijtimoiy va hissiy jihatdan jinsiga mos keladigan rol modellarini shakllantiradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari

Bolalar bog'chada turli faoliyatlarga jalb qilinadi va gender rollari bilan bog'liq o'yinlar o'ynaydi. Bu muhitda tarbiyachilarning munosabatlari va o'yinlarda tanlangan rollar bolalarning gender identifikatsiyasini shakllantirishga ta'sir qiladi. Genderga asoslangan o'yin va faoliyatlar bolalarning ijtimoiylashuv jarayonida o'z jinsiga xos ko'nikmalarni egallashiga yordam beradi.

Madaniy va ijtimoiy stereotiplar

Jamiyatda mavjud gender stereotiplari va madaniy qadriyatlar bolalarga turli yo'llar bilan ta'sir qiladi. Masalan, "o'g'il bolalar kuchli, qiz bolalar muloyim bo'lishi kerak" kabi tushunchalar bolalarning gender identifikatsiyasi shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Bu stereotiplar ko'pincha bolalar kiyimi, o'yinchoqlari va o'yinlariga oid tanlovlarda ham namoyon bo'ladi.

Televizion dasturlar va kitoblar

Axborot manbalari, ayniqsa, televizion dasturlar va bolalar kitoblari gender identifikatsiyasi shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Ba'zi telekanallar bolalarga jinsga xos rollarni targ'ib qilish orqali genderga oid stereotiplarni kuchaytiradi. Masalan,

⁴ <https://www.verywellmind.com/what-is-gender-schema-theory-2795205>

qahramonlar orasida qiz bolalar o'ziga g'amxo'rlik qiluvchi va o'g'il bolalar jasorat ko'rsatuvchi tarzda tasvirlanishi mumkin.

Gender identifikatsiyasining rivojlanishida ota-onalarga tavsiyalar

- **O'rnak bo'lish:** Ota-onalar farzandlariga gender rollari haqida nafaqat so'zlar, balki amaliy namuna orqali tushuntirishlari kerak. O'g'il bolalarga o'z his-tuyg'ularini ochiq ifoda qilish, qiz bolalarga esa faol va yetakchi bo'lish imkoniyatlarini berish kerak.
- **Genderga bog'liq stereotiplarni minimallashtirish:** Ota-onalar qiz va o'g'il bolalarga bir xil imkoniyatlar yaratishi lozim. Masalan, qizlarga faqat yumshoq o'yinchoqlar, o'g'il bolalarga esa faqat mashinalar berish gender stereotiplarini kuchaytiradi.
- **Ijobiy kommunikatsiya:** Bolalar bilan ochiq muloqot qilish, ularning savollariga javob berish va jins bilan bog'liq tushunchalarni to'g'ri yetkazish muhim. Bolalar bilan jinsning o'zgaruvchanligini va ularning insoniy xususiyatlarga qanday ta'sir qilishini muhokama qilish foydali bo'ladi.

Xulosa

Maktabgacha yoshda gender identifikatsiyasini shakllantirish jarayoni murakkab va ko'p qirrali hisoblanadi. Bu jarayon bolalarning psixologik rivojlanishi, ijtimoiylashuvi va o'ziga ishonchini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Oilaviy, ijtimoiy va madaniy omillar bu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, gender identifikatsiyasini sog'lom va ijobiy shakllantirish uchun ota-onalar va ta'lim muassasalari mas'uliyatni anglab, bolalarga sog'lom gender identifikatsiyasini shakllantirish uchun qulay muhit yaratishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bondarenko Roman Aleksandrovich. O'smirlarning jinsiy-rol sotsializatsiyasining pedagogik shartlari: Dis. Cand. ped. Fanlar: 13.00.01: Yaroslavl, 1999 165 p.

2. Bujigeeva M.Yu. Ta'limning boshlang'ich bosqichida bolalarning gender xususiyatlari // Pedagogika. - 2002 yil.
3. Lawrence Kohlberg's "A Cognitive-Developmental Analysis of Children's Sex-Role Concepts and Attitudes" (1966) maqolasi.
4. Kendra Cherry, MSEd "Gender Schema Theory and Roles in Culture" Updated on October 26, 2023
5. Doronova T.N. Oilada va bolalar bog'chasida 3 - 4 yoshli qizlar va o'g'il bolalar: maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun qo'llanma. - M.: Linka - Press, 2009 yil
6. Nagel O. Maktabgacha yoshdagi bolalarning gender ta'limi haqida. "Maktabgacha ta'lim" 2008 yil 4-son.
7. Qosimjonovna, R. M., & Karimbayevna, E. M. (2023). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA PSIXOLOGIK XIZMATNI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY USULLARI. *Science and innovation*, 2(Special Issue 14), 650-653.
8. Razzoqova, M. (2024). SPEECH DEVELOPMENT TECHNOLOGIES FOR PRESCHOOL CHILDREN IN THEIR ENVIRONMENT: preschool. *Nordic_Press*, 1(0001).